

22-24 Eylül 2002
İstanbul - Türkiye

6. Uluslararası Bediüzzaman Sempozyumu

Risale-i Nur Işığında Küreselleşme ve Ahlâk

22-24 Eylül 2002
İstanbul - Türkiye

6. Uluslararası Bediüzzaman Sempozyumu

Risale-i Nur Işığında Küreselleşme ve Ahlâk

Danışman:
Prof. Dr. Faris Kaya

Editör:
Abdullah Albayrak

Tashih:
Orhan Güler

Mizanpaj:
Ömer Demirtaş

Kapak:
Mesut Sarı

Üretim Sorumlusu:
Ali Osman Macit

ISBN: 975-269-020-3

Baskı: Temmuz-2004

Baskı-Cilt:
Nesil Matbaacılık
Sanayi Cd. Bilge Sk. No: 2
34196 Yenibosna / İstanbul
Tel: (0212) 551 32 25 pbx

NESİL YAYINLARI

Sanayi Cd. Bilge Sk. No: 2 Yenibosna
34196 Bahçelievler / İstanbul
Tel: (0212) 551 32 25 pbx
Faks: (0212) 551 26 59

İnternet: www.nesil.com.tr
e-posta: nesil@nesilyayinlari.com

© Fikir ve Sanat Eserleri Yasası gereğince bu eserin yayın hakkı anlaşmalı olarak Nesil Basım Yayın'a aittir. İzinsiz, kısmen ya da tamamen çoğaltılıp yayınlanamaz.

Said Nursî’de Ahlâk Düşüncesi

Dr. Ferid Al-Ansari*

Mukaddime:

Risâle-i Nûr’un fezâsına girmek, yani “görenler” (mubsrîn)den biri olmak. Ne büyük bir iddia! Kim bunu iddiaya cesaret edebilir? Bunun ağırlığını taşıma-ya kimin gücü yeter? Nasıl yetsin ki?.. İki gözüyle “bakan” herkesin “görenler”den sayılmadığı sabittir. Rabbimiz, “Sana baktıklarını görürsün; oysa onlar görmezler” (el-A’râf, 7/198) buyurmuyor mu? Bilinmektedir ki Said Nursî, görme makamlarının en yücesine ve en dakîk olanına yükselmiştir! Öyleyse gerçekten gören biri olmadıkça araştırmacının onun müşâhedelerine eşlik etmesi nasıl mümkün olabilir? Nursi şöyle der:

“Kendilerini dinleyici yerine koyan sair konuşmacıların aksine ben kendi namıma konuşacağım. Böylece yüzü bana dönük bir kitap olur. Ondan aksedenler ve de kalbedilenler dinleyiciye dönük durur. Sanki aynadan bir şey okuyormuş gibi kendini hisseder, zorlanır. Binaenaleyh ben onun makamına gitmeyeceğim. O hayalini benden tarafa göndersin de onu gözüme başıma katayım. Benim gördüğüm gibi o da görsün.”¹

Risâle-i Nûr külliyyâtının en mühim anahtar ıstılahlarından biri olarak görülen

* Dr. Ferid Al-Ansari: 1960 yılında Fas’ın güneydoğu bölgesinde doğdu. FAS’ın Fes şehrinde Sultan M. Bin Abdullah Üniversitesinde Edebiyat Fakültesinde master çalışmalarını tamamladı. Uluslararası İslami Edebiyatçılar Birliği Üyesi olan Dr. Ansari, halen Miknas “Mevla İsmail” Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde İslami Eğitimler Bölüm Başkanıdır. Değişik üniversitelere bağlı bazı enstitü ve kurumlarda kurucu ve idari üye olan Dr. Ferid Al-Ansari’nin yayınlanmış çok sayıda eseri vardır.

¹ Mesnev-i Nûrîye.

kevnî [kozmik] ıstılah, bizi Risâlelerin tüm var oluş/kozmik boyutlarına havale eden bir ıstılahtır. Öyleyse bizim konuya yaklaşma ve yakınlaştırmadan başka bir iddiada bulunma hakkımız yoktur. Derinliklere dalmaya gelince; işte senin önünde Risâle-i Nurlar! Hiçbir şey onun yerini tutmaz!

Said Nursî'nin Kur'ân için yazdığı tefekkürî tefsiri aracılığıyla sunduğu “ahlâk” anlayışı, bir yandan Risalelerin sistemini anlamının, öte yandan bizzat din hakkında küllî bir anlayışa yaklaştırmanın en mühim anahtarlarından biri olarak kabul edilir. Risâle-i Nûr külliyyâtı son tahlilde Kur'ân'ın şualarını ve bugün körlükte yol alan bu mütemerrit insanîyet için tecellisini yansıtan saf bir aynadan başka bir şey değildir.

İslam âlemine zulmetlerini üfleyen eski/yeni küreselleşme, sadece kainatın rabbine karşı beşerî temerrüdün merhalelerinden bir merhalelerdir. Ahlâka dair Nûr anlayışına bir bakış dahi, küreselleşmenin ahlâk manzûmesine dair beşerî yapının kırılma noktasının beyanına yeterlidir. Çünkü bu manzûme, en çok, dünyadaki büyük kentleri kuşatan keyfî yapıya benzer. Bu manzûme, Müslümanlar katındaki ahlâk bünyesinin mütekâmil nizamına hücum teşebbüsüdür; Kur'ânî asılları içindeki ahlâk anlayışının kevnî [kozmik] boyutunun güzel sistemini bozma ve karıştırmadır.

Said Nursî'nin bu mevzu hakkında istisbârî bir metotla “geleceğin ilimleri”nden bahsetmesi, Batı —ve onun etkisinde kalan Doğu— ahlâkının dönüp varacağı ilginç iflasa dair gerçekten erken ve garip sezisine işaret eder. O, adeta günümüzde şu anda —bizzat Sovyetler Birliği'nin yıkılışından sonraki merhaleyi— yaşıyormuşçasına konuşmaktaydı!

Antik Yunan düşüncesinin neslinden olan ve tahrif edilmiş sûreti içinde olsa dahi Hristiyanlığı inkar eden Batı felsefesi, son küreselleşme boyutu içinde kapitalizme ulaştı. Bu, Said Nursî'nin, risâlelerinde beşer düşüncesinin iflas ve intiharının alâmeti olarak uyardığı ve Kur'ân manzûmesinin zaferinin başlangıcı olduğunu açıkladığı şeydir. Bu, Risâle-i Nûrların her mekânda okunacağı ve tüm dünyaya yayılacağı yolundaki tekidinin anlamlarından biridir.¹ Öyleyse bu, Kur'ân'ın dünyadaki hayat tarzlarının tüm geometrik şekillerini kapsayan âlem-şümûllüğünün vecihlerinden biridir.

İnsan, ahlâkî kevnîliğe doğru yola çıkmıştır; fakat bu, iki anlamda ve iki metotla olmuştur: İlki Kur'ân'ın metodudur; ikincisi felsefenin metodudur ki bu, ictimâî, siyâsî ve ahlâkî insan ilimlerinde yayılmıştır.²

Kur'ân'daki ahlâkî kevnîlik, insanın “ene”sini ismîliğinden tecrit etmiş ve onu tecrid ve tefrîd bakımından Allah ismine muhtaç olan manâ-yı “harfî”si içine yerleştirmiştir. Böylece onun ahlâkî tüm kâinatı kuşatıp âbidlere imâme olacak,

¹ RNK, s. 1571.

² Bediüzzaman'ın mutlak olarak felsefeye hücum etmediğine işaret etmek gerekir. O, beşerî toplum için zararlı olan bir felsefe anlayışına hücum etmektedir. O şöyle der:

“Risâle-i Nur'un şiddetli tokat vurduğu ve hücum ettiği felsefe ise mutlak değildir. Belki, muzır isminadır. Çünkü felsefenin hayat-ı ictimâîye-i beşerîyeye ve ahlâk ve kemâlât-ı insânîyeye ve san'atın terakkiyatına hizmet eden felsefe ve hikmet kısmı ise, Kur'ân ile barışıktır. Belki Kur'ân'ın hikmetine hâdimdir, muaraza edemez. Bu kısma Risâle-i Nur ilişmiyor.” Bk. RNK, s. 1754.

tüm kâinatın rabbi olan Allah’a taabbüt feleğinde seyredecek şekilde uzanmıştır. Öte yandan felsefî düşüncedeki ahlâkî kevnîlik, “ene”nin ismiliğini kökleştirmiş ve insanın edindiği bilgilere olan güvenini büyütürken kanserli bir ura çevirmiştir. Hatta bu durum, Allah’tan gelecek her türlü yardımdan istiğna, hatta Allah Teâlâ’nın varlığından istiğnâ görüşüne varmıştır. Vehim ve tevehhümle tuğyan etmiş; kendi zâtına ibadet eden, onu ilahlaştıran bir puta dönüşmüştür! Bu sebeble bir âyette şöyle denilir:

“Gerçek şu ki insan kendini müstağnî görerek tuğyân eder.” (el-Alak, 96/6-7)

Nursî, Kur’ân’dan istinbat ettiği ahlâk nazariyesini işlemiş ve onu ilginç bir mukayeseli metotla sunmuştur. Onun âlemşümûl varoluşsal ufuklarını ve terbiyevî önceliğini açıklamıştır. Bunu, çıkış noktası ve vuslat için muhtasar bir yol olarak Kur’ân’a dayanmayan geçmişteki ve modern dönemdeki ahlâk felsefesi nazariyelerinin nihayette vardığı neticeyle mukayese içinde yapmıştır. Biz de bu çalışmada onun ahlâk anlayışını sunarken bizzat onun dayandığı bu metodu muhafaza edeceğiz ve buna yazılı ifadeleri istikrâya ve onun parçalarını bir araya toplamaya dayalı ıstılâhî araştırma metodunu ekleyeceğiz. Böylece Nursî’nin ahlâk mefhumuna verdiği ve risâlelerin çeşitli parçaları arasında mücmel ve mufassal olarak dağıttığı küllî anlama ulaşmayı umuyoruz. Bunu şu şekilde açıklıyoruz:

1-Ahlâkın Sözlük Anlamı

“H l k” maddesi, sözlükte takdir (ölçme/ölçü koyma), inşâ, tab’ ve tekvîn anlamlarına racidir. Bu lafzın daha sonra kullanıldığı diğer anlamlara delâleti de bu kökten türemiştir. Bu sebeble kelime, asâleten mahlukları yaratma (tekvîn) ve onları sâbık bir misal olmaksızın inşâ etmede Allah’ın fiiline dalâlet eder; bu cihetle de mahlûkâtın duyular bakımından zâhiri sûretlerindeki tüm cibillî sıfatlara şâmilidir. Râğıb el-İsfahânî şöyle der:

“El-halk kelimesinin aslı, müstakîm takdir demektir; bir şeyi, bir asla dayanıp taklid etmeksizin yaratmak (ibdâ’) anlamında da kullanılır. Nitekim ‘Gökleri ve yeri halketti,’ (el-En’âm, 6/1) yani ‘ibdâ’ etti’ denilmiştir. Buna ‘göklerin ve yerin mübdii’ (el-Bakara, 2/117) âyeti delâlet eder. Kelime yine bir şeyi başka bir şeyden vücûda getirmek (icâd) anlamında da kullanılır. Nitekim ‘Sizi bir tek nefisten halketti’ (en-Nisâ, 4/1) âyetinde bu anlamdadır. Halk lafzı, mahlûk anlamında da kullanılır. Halk ve huluk, aslen aynıdır. Ancak halk kelimesi, basar (göz) ile idrâk olunan heyetler, şekiller ve sûretlere; huluk kelimesi ise basîret ile idrâk olunan kuvvetlere ve seciyelere tahsis olunmuştur. Nitekim bir âyette şöyle buyurulmuştur:

‘Şüphesiz sen büyük bir ahlâk [huluk] üzerindesin.’ (Nûn, 68/4)”¹

Lisânu’l-Arab’ta ise şöyle denilir:

“Hilkat, fıtrat demektir. Hulk ve huluk, seciyye demektir. Hadîs-i şerifte ‘Mizânda güzel ahlâktan (hüsnü’l-huluk) daha ağır bir şey yoktur’ denilmiştir.”²

¹ Râğıb el-İsfahânî, *Müfredât*, h l k (İ á Ş) md.

² Ahmed, Ebu’d-derdâ’dan merfû olarak rivayet eder. Elbânî, *Sahihu’l-câmi’-s-sağîr*’de (5390) bu rivayeti sahih olarak nitelemiştir.

“Lâmin sükûnu ve zammıyla hulk/huluk, din, tab’, seciyye demektir. Onun hakikati, insanın bâtinî sûretidir; yani nefsi, nefsin sıfatları ve ona has manâlarıdır. Halk da insanın zâhirî sûret, evsâf ve manâları için kullanılır.”¹

Kâmus’ta ise şöyle denilir:

“Hâlekahum: onlarla güzel bir ahlak üzere muâşerette bulundu demektir.”²

Demek ki sözlükte ahlâk, insanın nefsinin sıfatlarından ve bâtinî seciyyelerinden kaynaklanan tasarruflarıdır. Bir başka ifadeyle o, nefsin siması ve bâtinî sûretidir.

2- Felsefenin Ahlâk Tarifi

Felsefî düşüncede ahlâk mefhumuna gelince; bu anlayış, Said Nursi’nin ifadesiyle “ene”nin övülmesi çerçevesi dışına çıkamamıştır ve bunun delili aşağıda gelecektir. Yunan felsefî düşüncesinden başlayıp modern Batı felsefesine gelinceye kadar “ene,” tarihî ilerleyişi boyunca felsefenin bilinçaltına yerleşmiştir. Bu, putperest düşüncenin içinde felsefe-i ûlânın şekillendiği kültürel çerçeveyi oluşturduğu antik dönemden beri, antik Yunan filozoflarıyla birlikte felsefî düşüncenin billurlaşmasından beri böyledir. Bunun, felsefî düşüncenin putlaştırılmasında büyük bir rolü vardır. Çünkü hakikatte Yunan filozofu, kâinât üzerinde hakimiyet kurma noktasında ilahlarla mücadele ve çekişme halindeydi. Homeros, bunu büyük harplerinde kaydetmiştir. Yunan felsefî vicdanına damgasını vuran mücâdele düşüncesi, ona (felsefeye) ismî kimliğiyle ve insanı ilelebet ilahlaştırma isteğiyle hükmetmiştir. Bu sebeble söz konusu felsefe, uzun tarihi boyunca “ene”nin putlaştırılması mihveri etrafında dönmüştür ve İslam meşşâî felsefesi sûreti içinde ve Hristiyânî sûreti içinde dahi bu durumdan kurtulamamıştır; yani Müslüman meşşâî filozoflar ve Hristiyan Orta Çağ filozofları ile aynı durum devam etmiştir.

Antik dönemde Eflatun, kendi ahlâk nazariyesinde “en yüce hayr” ya da “hayr bizâtihi” anlayışından hareket etmiştir. Bu, hevâdan tecrit edilmiş mutlak idealizmi çağrıştırır; ancak o, bunu ideal cumhuriyetine —ya da eski Arapça tercümelerdeki ifadesiyle medine-i fâzılâya— tatbik etmek istediğinde “felsefî yalan” olarak adlandırılabilir olan şeye sığınmıştır. Yöneticilerin ve filozofların, aşağı tabakadan vatandaşları kandırmak ve onların kendi ictimâî durumlarını değiştirme emellerini tamamen kesmek üzere bazen açıkça yalana başvurmalarında bir beis görmemiştir. Öte yandan bu vatandaşların, yöneticilerini aldatmaları ise caiz görülmez. Bu “zarûrî yalan” anlayışı, her sınıfın farklı bir asıldan (madenden) yaratıldığı görüşünü savunmak anlamına gelir.³ Böylece, Eflatun’un ahlâk nazariyesi, yöneticiler ve filozoflar sınıfı ile varlıklılar sınıfının sınıfsal “ene”sinin övülmesi neticesine varmıştır.

Bu putperest “ene”, İslam filozoflarına da intikal etmiştir. Mesela, Müslüman

¹ *Lisânu’l-arab*, h l k md.

² *el-Kâmûsu’l-muhîr*, h l k md.

³ *Eflâtûn sîretuhu ve felsefetuhu*, hzr. Ahmed Şemseddin, s. 142.

ahlak filozofu İbn Miskeveyh'te farklı bir sûret içinde tecellî etmiştir. O, şeriat ile söz konusu felsefe arasında diğer İslam filozoflarının yolunu takiben bir uyum sağlamaya çabalamasına rağmen Yunan filozofları katındaki ahlâk felsefesi anlayışının tesirinden kurtulamamıştır. O, ahlâkın gayesini, saadetin gerçekleştirilmesi olarak görür; saadet ise Allah'ta ve meleklerde olduğu üzere vücût (varlık) düzeyinde bir tür zâtî yeterliliğin gerçekleştirilmesinden ibarettir! Bu, Fârâbî'nin de benimsediği görüştür. Nitekim Farabî, saadetin gayesinin, zâtî kemâlin elde edilmesi olduğunu söyler.¹ Bu anlayış, tefekkürde aklın kullanılması-nın insanı ilahların hayatına ortak edeceği görüşünü benimseyen Yunan medeniyetinin özelliklerinden biridir.

Felsefî uyanış, Batı ülkelerine intikal ettiğinde Avrupa filozoflarının ahlâk düşüncesinde “ene”de derinleşme artmıştır. Burada, Eflatun ve Aristo'dan tevârûs edilen anlayıştan yola çıkılmış ve Hristiyan ortaçağ filozofları elinde ilahlaşan bir narsizme varmıştır; söz konusu filozoflar, felsefelerini, putperest Yunan filozoflarının tanıdığı üzere, “ene”nin meyil ve istekleriyle ve mutlak saadet talebiyle boyamışlardır. Ancak buna, ortaçağdaki idealist filozof Tomas Akinas'ta² ve daha sonra modern çağda felsefenin üstadı Immanuel Kant'ta³ olduğu üzere Hristiyanî bir giysi giydirilmiştir. Batı felsefesinde ahlâk düşüncesinin temeli, hâlâ “ene”nin saadetinin gerçekleştirilmesi arzusu olmaya devam etmektedir. Hatta ahlâk, 18. yüzyıldan başlayarak meydana gelen endüstriyel gelişmelere uygun olarak Avrupa'nın şahit olduğu derin ictimâî değişimlerin etkisiyle maddeci sûreti içindeki faydacılık ekolü haline ilerlemiştir.⁴ Nitekim İngiliz asıllı Batı felsefesi tarihçisi Bertrand Russell şöyle der:

“Faydacılık ekolü, özellikle Hutcheson'a raci olan ahlâk nazariyesinden gelişmiştir. O, bu nazariyeyi 1725 yılında ortaya koymuştur. Nazariye özetle iynin lezzetten, kötünün de elemenden ibaret olduğunu ileri sürer.”⁵

Durum bu şekilde —ister Marksist ister liberal olsun— modern faydacılığa gelinceye kadar devam etmiştir. Ahlâk felsefesi nazariyeleri başlangıçta çıktığı noktaya doğru gelişim göstermiştir. Yeni sûreti içindeki küreselliğin özü de tam olarak budur.

3- Risale-i Nurların Ahlâk Tarifi

Said Nursî'nin anlayışına göre ahlâk, insânî rûhun sûretine onun mahiyetiyle birlikte damgasını vuran ve kevnî [kozmetik] anlamını kazanması için onu terbiye ve mücâhede yollarına sevkeden Kur'ân nizamıdır.

Risâle-i Nûrlardaki ifadelerin istikrâsından elde ettiğimiz bu tarifin şümûllü tasavvurunu ortaya koymak için, madde madde onun unsurlarını incelememiz

¹ Ebu Reyyân, *Târihu'l-fikri'l-felsefî fi'l-islâm*, s. 268-9.

² Bk. Kâmil Muhammed 'Avîza, *Tûmâs el-Akuyinî*.

³ Bk. Kâmil Muhammed 'Avîza, *Immânuel Kant*.

⁴ Bertrand Russell, *Hikmetu'l-ğarb*, 2/207 vd.

⁵ *Hikmetu'l-ğarb*, 2/213.

gerekir. Bu sayede, onun kendi tefekkür metoduyla Kur’ân-ı Kerîm’den istinbat ettiği anlayışın özünü açığa çıkarmamız mümkün olabilir.

a-Kur’ân Nizâmının Ahlâkı

Nursî’nin Risâle-i Nûrları yazarken vicdanında bulunan ıslah amacı, onun Kur’ân’ı tedebbür etmesine ve nefsin ve toplumun ahvâlini düşünmesine yol açmış, bu da onu, Kur’ân’daki ahlâkın hakikatının keşfine sevk etmiştir. Nitekim bunu daha sonra Risâlelerde Kur’ân nizâmının tümü ya da Kur’ân’ın küllî sistemi olarak sunmuştur. Kur’ân’ın mesajı, küllî anlamda ahlâk temeline dayalı bir toplum oluşturmak üzere gelmişti. Beşerin, kâinâtın geri kalan kısmıyla olan nefsi, ictimâî ve vicdânî ilişkilerindeki tasarrufları ahlâktan ibarettir. Bu, “ahlâk” kelimesinin anlamına dair hususî bir anlayıştır. Bazıları onu sırf ictimâî anlamıyla “faziletler” sahasıyla sınırlı görürler. Fıkîh istimalden etkilenmiş olan bu yaygın anlamıyla fazilet anlayışı, insanın gönüllü olarak yaptığı bir tür nafileyi îmâ eder. Bu, kelimenin fer’î anlamıdır. Oysa Nursî’nin ahlâk tasavvuru, aşağıda kendi ifadesiyle geleceği üzere, furû’ değil, usûle dayalıdır. Yani, ahlak, muttarid bir nizam ve küllî bir sistem anlamında bir kanundur; hudûsu veya âriz olduğu şeyden geri kalmayı kabul eden [kelâm ilmindeki] *ahvâl* değildir. O, **zavâbit** anlamında kaideler olduğundan, insanın davranışını düzenlemek üzere sevk edilmiştir. Bu sevk, beşerî tasarrufu, kendisinde abes bulunmayacak ve kargaşa tarafından bozulamayacak bir şekilde, muayyen ve sabit bir mizan uyarınca terbiyevî olarak düzenlemek üzere yapılmıştır. Ahlâkın nâfile bir fazilet olduğu şeklindeki tasavvur, cüz’î bir anlayıştır. Onunla yetinmek, ahlâk ıstılahı hakkında şümûllü ve derin bir boyuta sahip olan Kur’ânî dalâletin tahrifine yol açar. Kanaatimce, ahlâk anlayışının tahkiki, Risâle-i Nurlarda Kur’ân hakikatlerini sunup Batılı düşünce ve ahlâk anlayışının hücumuna meydan okurken Bediüzzaman’ın yapmayı düşündüğü bir tür tecdittir. Nursî’nin Kur’ân’dan istinbat ettiği bu manâyı ilgili tasavvuru, tamamen başka bir delâlete dayalıdır. O, Nursî’ye göre, insanın nefsindeki ve toplumdaki tüm hareketlerine delâlet eder. İnsanın, bunun ötesinde ahlâk ıstılahının şümûlünde olmayan hiçbir tasarrufu kalmaz. Buradan yola çıkarak Kur’ân’ın tümünün bu geniş şümûllü anlamıyla sadece ahlâkı inşâ etmek üzere gelmiş olması sahih olur. Bu, Hz. Aîşe hadisinin mantûkudur; nitekim o, Hz. Peygamber’in ahlâkından sorulduğunda “Onun ahlâkı Kur’ân’dı”¹ şeklindeki meşhur sözünü söylemiştir. Bu, Kur’ân’ın tümüne şâmil ve istiğrâk ifade eden bir sözdür. Bu, Hz. Peygamber’in de şu meşhur hadisteki sözüdür:

“Ben ancak güzel ahlâkı tamamlamak üzere gönderildim.”²

Buradaki “hasr” ifadesi, Muhammedî bi’setin tüm maksatlarını kapsayıcıdır. Öyleyse Kur’ân’ın tümü bir ahlâk nizâmıdır. Bu sebeble Nursî, bu anlamda Kur’ân ahlâkının önceki tüm semâvî kitapların getirdiği her şeyi ve fazlasını içerdiğini ifade eder. O şöyle der:

¹ Müslim rivayet etmiştir.

² İbn Sa’d ve Hâkim Ebu Hüreyre’den (r.a.) rivayet etmişlerdir. Elbânî *Sahîhu’l-câmi’-s-sağîr*’de (2349) bu rivayeti sahih olarak nitelemiştir.

“Kur’ân’daki ahlâk esasları, tüm diğer dinlerin kitaplarında gelenlerin yüceliğine sahiptir. Ona boyun eğen milletlerin ahlâkı, zamanların ve ırkların değişimiyle değişiklik arzeder. İstinbat edilebilecek en mühim netice, Kur’ân-ı azîm’in onun ahkâmına boyun eğen milletlerdeki tesiridir. İslam’ın gönüllerde sahip olduğu saltanata sahip dinler gerçekten çok azdır. Hatta İslam’ın sahip olduğu daimî etkiye sahip bir dini bulamazsın. Kur’ân, Şark’ta hayatın kutbudur ve hayat umûrunun en önemsizinde dahi eserini görürüz.”¹

Bu sebeble, Kur’ân’ın, ona boyun eğen toplumlarda meydana getirdiği değişim, radikal ve derin olmuştur. Onun ahlâka verdiği bu anlamda, o, ona intisâp eden tüm ırkların kültürel ve vicdânî bünyesini değiştirmiş ve onları tek bir sistem ve tek bir nizam içinde kaynaştırmıştı bu da Kur’ân ahlâkı sayesinde olmuştur. Dil, tarih, soy, âdet, gelenek, vb... bakımından birbirinden farklı, hatta birbirine zıt ırklar ve kavimleri nabzı aynı şekilde atan tek bir vicdan halinde kaynaştırmak, kesinlikle en garip muhallerden biridir! Fakat, muhal sînâati değilse mucize başka nedir? Kur’ân eğer tartışmasız en başta gelen i’câz kitabı değilse başka nedir? Bazı yazarların âdeten ahlâk anlayışı dışında bir yere yerleştirdikleri dinî hükümlerin ve Kur’ânî yasamaların birçoğunu Said Nursi bizzat ahlâkın kendisi ve usûlü olarak görmüştür. Şâri-i Hakîm, İslam’ın teşrîî kanunlarının tümünü, mücerret bağlayıcı kanun, şeriat ve ceza olarak değil, ahlâkî davranış şekli olarak indirmiştir. İnsanların İslam’ın teşrîî kanunlarına bağlılığının sırrı ancak onun yüce ahlâkî derinliğine râcidir. Bu ikisi arasındaki birlik ve uyum, Kur’ân’ın insan inşâsında çalıştığı şeydir. Nursi, teşrîî naslarda benzersiz bir ictimâî ahlâkî nizamdan başka bir şey görmüyordu. O, son derece hikmetlerle dolu, ilginç bir ifadesinde şöyle der:

“Kur’ân tüm sorunlar için çözümler bulur ve dinî kanun ile ahlâk kanununu birbirine bağlar; bir nizam ve ictimâî vahdet kurmaya, kötülükleri, kasveti ve hurafeleri azaltmaya çalışır. Mustazafların elinden tutmaya çabalar; iyiliği tavsiye eder, merhameti emreder. Yasama konusunda da gündelik yardımlaşma, akit ve miras nizamı için en ince tafsilatı koyar. Aile sahasında her ferdin çocuklar, köleler, hayvanlar, sıhhat, giysi, ... vb. ile muamelesindeki davranışıyla ilgili kaideler koyar.”²

Nursi, cemâl ve muhabbetin birbiriyle bağlantılı iki husus olduğunu görmüştür. Sahih hadiste “Allah güzeldir, güzelliği sever”³ ifadesinde geçtiği üzere, kâinât, esmâ-i hüsnânın cemâlinden kaynaklanan muhabbet şuaları ile sıralanmıştır. Allah’a hak üzere ibadet eden herkes bu nûra intisap eder ve bu küllî şâmil huluk ile, yani muhabbet ile ahlâklanır. İslam ahlâkının, esmâ-i hüsnânın nûrlu bir yansımasını temsil etmesi itibarıyla varlık nizamı ile, varlığın hakikatlerini ifade etmesi ve ona kulluk yolunda nizam vermesi itibarıyla Kur’ân nizamı ile ve bu yansıma ve imtisâlin en yüksek nümunesi olması itibarıyla nübüvvetin hidayeti

¹ *İşârâtü'l-i’câz*, s. 285. (Not: Yukarıda iktibas edilen pasaj, kaynak gösterilen Arapça metinde Üstad Said Nursi’nin değil, G. Le Bone’nin sözleri olarak verilmektedir. [mtr.])

² *İşârâtü'l-i’câz*, s. 266. (Not: Yukarıda alıntılanan pasaj, Arapça metinde Üstadın değil, J. S. Restler adlı bir Fransız yazarın sözleri olarak verilmektedir. [mtr.])

³ Müslim rivayet etmiştir.

ile irtibatı da buradan kaynaklanır. Kevnî uzantısı içindeki Kur’ân ahlâk nizamına benzeyen ve kâinâtta birbirini takip eden bu nûrânî ilişkiler hakkında Nursi’nin muhteşem bir ifadesi vardır: “...Kendi cemalini sevmesiyle, o cemâlin aynası olan Habîbini sever. Ve kendi esmâsını sevmesiyle, o esmânın mazhar-ı câmiî ve zîşuuru olan o Habîbini ve ihvânını sever. Ve san’atını sevmesiyle, o san’atın dellâl ve teşhircisi olan o Habîbini ve emsâlini sever. Ve masnûâtını sevmesiyle, o masnûâta karşı ‘Mâşâallah, bârekallah, ne kadar güzel yapmışlar!’ diyen ve takdir eden ve istihsan eden o Habîbini ve onun arkasında olanları sever. Ve mahlûkâtının mehâsinini sevmesiyle, o mehâsin-i ahlâkın umumunu câmi olan o Habîb-i Ekremini ve onun etbâ ve ihvânını sever, muhabbet eder.”¹

Çünkü Muhammed (sa.) muhabbet ahlâkının ya da bir başka deyişle Kur’ân ahlâkının güzelliğini temsil eden en mükemmel kuldur. Bu sebeble Peygamberimiz, kulların ahlâkça en câmi’ olanı idi. Çünkü o, onlar içinde, tatbik ve imtisal bakımından Kur’ân’ı en câmi olanıydı. Nitekim, yukarıda zikredilen Hz. Aişe hadisinin mantuku da bunu ifade eder. Nursi, bu ma’nâ üzerinde hususî olarak durmuş ve onun sünnetinin Kur’ân ahlâkı olduğuna ve ondan başka bir şey olmadığına dair ondaki dalâlete işaret etmiştir. Bu anlamı kavrayamayan kimse, sünnete ittibadan mahrum kalır. Yine burada, Kur’ân ile sünneti birbirinden ayıran ve onlardan biriyle iktifayı caiz görenlere belîğ bir ders vardır. Onlar, Bediüzzaman’ın kendisi vasıtasıyla İslam’daki ahlâkî küllîleri gördüğü bu câmi’ bakış açısını gözden kaçırmışlardır. Aynı sebeble, Sünnet’e bağlılığa çağıran birçok kimse, ittibâ’ ve maksad bakımından ondan en uzağa düşebilmektedir. Bu, bugün dinî tecdit hareketlerinin düşünce ve davet bakımından idrake en çok ihtiyaç duydukları büyük bir derstir. O şöyle der:

Sünnete ittibâm ölçüsü, Resulullah’ın ahlâkıyla ahlaklanma derecesine bağlıdır. Çünkü Allah Teâlâ, “kendi mahlûkâtının mehâsin-i ahlâkiyelerini sevdiği için, mehâsin-i ahlâkiyede bilittifak en yüksek mertebede bulunan Muhammed-i Arabî Aleyhissalâtu Vesselâmi sever ve derecâta göre ona benzeyenleri dahi sever.”²

Buradan Nursi’nin “Onun ahlâkı Kur’ân’dı” şeklindeki bu ilginç hadis üzerinde durmasının sırrını anlamaktayız. Hz. Peygamber’in ahlâkının Kur’ân’a havale edilmesinin anlamı, bizim tüm varlığa yöneltilmemizdir! Nitekim İslam ahlâkı ona göre kevnî bir nizam edinmiştir.

Bundan dolayı Resûlullah’ın (sa.) Kur’ân ahlâkı ile ahlaklanmış olması büyük bir kemâl idi ve Kitâbullah’ta bu durumu ifade eden bir âyetin gelmiş olması abes değildi: “Şüphesiz sen pek büyük bir ahlâk üzerindesin.” (el-Kalem, 68/4) Bu, onun âdil oluşunu tevsik eden ve varlığın Rabbinden gelen kâmil bir şahitliktir; ve onun Kur’ân-ı Azîm mucizesine ilave olarak kendi başına bir mucizedir.

Risale-i Nur’da kâinâtın tarifindeki özelliklerinden birinin, onun “esmâ-i hüsnâdan inikâs etmesi” olduğunu görürüz. Bu, kemâl sıfatlarıyla muttasıf ve cemâl isimleriyle müsemmâ olan yüce rubûbiyetin fiilinin eseri olması anlamındadır.

¹ RNK, s. 283; Ayrıca bk. RNK, s. 490.

² RNK, s. 490.

Bir kez daha varlıktaki dağınık kesret vahdete kavuşur ve bu, şuaları icât, riâye ve rahmet bakımından kâinâta yayılan esmâ-i hüsnâsı aracılığıyla tek rabbe rücu yoluyla olur. Her şey, varlığı bakımından Allah'ın esmâ-i hüsnâsından biriyle irtibatlıdır. Çünkü Allah Sübhânehu ve Teâlâ, Hâlık, Musavvir, Bedî', Muhyî, Mumît, Râzık, Muheymin, Rahmân, Rahîm... olması bakımından kâinâtta halk ve icât ile tasarrufta bulunmaktadır. Öyleyse bu rabbânî dairelerin haricinde kalan bir şey düşünülebilir mi? Bundan dolayı, varlıkların hakîkî vücûdu (varlığı) onların kendi zâtları ile değil, ancak esmâ-i ilâhiye ile olur.¹ Öyleyse insanın vücûdu, sadece, halk, riaye ve tekrim bakımından esmâ-i hüsnânın reşhalarından biridir. Tüm bunların gayesi de, bu mükerrem mahlûkun, bu muazzam felek etrafında dönerek râğbet ve rehbet ile kulluğu tahkike çalışmasıdır. Bediüzzaman'ın "ahlâk-ı ilâhiye ile ahlaklanmak" ya da "Allah'ın ahlâkı ile ahlaklanmak" ifadesiyle kasdettiği de budur.

Nursi'ye göre insan Kur'an ahlâkıyla kâinâtın geniş ufuklarına yükselir ve davranışlarını düzenler. Çünkü onun vicdânına Allah'ın esmâ-i hüsnâsının nurları ile ulaşır ve bununla onun vücûdî mahiyetinin hakikatini bulur. Ondan şer veya ezâ sadır olmaz. Bundan dolayı Müslüman, âlemde güvenliğin ve barışın mastarıdır, kaynağıdır.

Nursi, ahlâk meselesini garip bir basîret ve ön sezi metoduyla ele almıştır! Nüfûzlu basîreti ve Kur'an nûruyla aydınlanmış firaseti ile perdeleri açmış ve gelecekteki 50 sene sonra olmasını umduğu ümmetin haline hitap etmiştir. Bu, bugün, üçüncü bin yılın başlangıcında tamamen müşâhede ettiğimiz hallerdir. O, kendi zamanının ahvâli ve daha sonrası ile ilgili beklentileri hakkında şöyle der:

"...Şimdiki vaziyette de 50 sene sonra bu dindâr, namuskâr, kahraman seciyeli milletin nesl-i âtîsi, seciye-i diniye ve ahlâk-ı ictimâiye cihetinde ne şekle girecek elbette anlıyorsunuz."²

Ondan sonra gelecek olan nesle yönelir ve ilginç bir şekilde şöyle seslenir:

"Ey kardeşlerim ve ey 50 sene sonra bu sözleri işiten arkadaşlarım!"³

Said Nursi'nin ahlâk meselesini ele alırken teşhis, tedavi ve tavsif bakımından nefsin bâtînî derinliklerine nüfûz etmesinde ona yardımcı olan şey, faydalandığı bu keşfedici, basîretli hadsdir. Müstakbeli görmek üzere zaman perdelerini açmaya çalıştığı gibi, —nefsi tecrit ve tehzîb, ahlâkını düzeltme kastıyla— nefsin mahiyetini görmek üzere de beden perdelerini izale etmeye çalışır.

b-Ahlâk, mahiyetiyle birlikte insânî ruhun sûretini damgalar:

Kur'anî tefekkürlerinden sızıp aktığı üzere, Nursi'nin ahlâk anlayışı, hususî bir eğitim anlamına racidir. Çünkü bu eğitim, "insanın mâhiyeti"nin vücûdî enâniyet şaibelerinden ve yalancı putperest süslerinden ayıklama faaliyetidir. Bu da ruhtaki insani boyutun açığa çıkartılması ve arındırılması ile mümkündür. Böyle-

¹ Bk. "kevn" ıstılahı, "Mu'cemu Resâilî'n-nûr" projesi içinde.

² RNK, s. 1683.

³ RNK, s. 1972.

likle de o ruh aynasında en parlak hakikatler ışıldama imkanı bulur ki bu, kulluğun en mükemmel remzidir. Kur’ân ahlâkı, bu noktada insanın hakikati ve mahiyetine yalancı perdeler çeken ve onu Vâhid ve Kâhâr Allah’tan başka bir ilâh olarak vehmeden felsefenin ahlâkından ayrılır. Felsefe, kadîm devirlerden beri bilgi kıvılcımının “bilgi ilahından çekilip alınması” efsanesinden yola çıkar; o, ilahlarla insan arasındaki mücadelenin neslinden gelir. Bu sebeble o, aralarında ideal insânî değerler de bulunmak üzere her şeye karşı temerrüd, taşkınlıkta bulunma tabiatına sahip olan Batı felsefî düşüncesini intâç etmiştir. Felsefenin talebesi, kendi nefisine kulluğa ve onu övmeye koşturur. Nursi bu noktada yukarıda geçen “Allah’ın ahlâkı ile ahlâklanma” anlayışı ile söz konusu felsefî düşüncenin ahlâk nazariyesindeki hedefi olan “Allah’a teşebbüh/benzeme” anlayışını birbirinden ayırır. İlki “ene”nin nefyedilmesi [olumsuzlanması] iken, ikincisi onun kökleştirilmesi ve putlaştırılmasıdır.

Nursî’ye göre ahlâk, başlıkta ifade ettiğimiz üzere mahiyetiyle birlikte insanî rûhun sûretini damgalar. Öyle ki fenâ ve bekâ bakımından Hâlîkî ile ilişki kuruncaya, varlığının kulluk maksatlarına hizmette fena buluncaya ve bununla anlamını kazanıp mâhiyetini gerçekleştirinceye kadar istinâdî tabiatını ve harfî varlığını ortaya çıkarır. Nursi bundan dolayı da cismin sûreti yerine rûhun sûretine ihtimam göstermektedir; sadece insandaki fenânın mazharlarından biri olan “toprak”lı mahiyeti pahasına, bekânın sırrı olan onun rûhî mahiyetinin tecellisine rağbet eder. Bu sebeble o, latif işaretlerle Müslüman kadına örtünmenin farz kılınmasının sırrını açıklar. Çünkü örtünmeyi sadece, sapkınlığa ve fitneye düşmeden korunmanın bir türü olarak görmez; aynı zamanda insanın rûhî mahiyetine delalet eden derin bir sembol olarak da görür. Adetâ o, seni hakikî sûrete iletme üzere yalancı sûreti gizlemektedir. Bu izah, Kur’ân naslarını tedebbür ve yüksek ideal hali içinde Müslüman toplumun ictimâî tabiatını tefekkür bakımından son derece latif ve dakîk bir seviyedir.

Sûret, rûhun zıddıdır; şuur ve ihsâs bakımından onu öldürücüdür. Yani, kendisine sûretperestliğin hakim olduğu kimse, gerçek cemâli göremez; kadının insanlığı, rikkati ve kemâl ve güzellik olarak akan şefkatinde tecellî eden ruhun gizli sûretine karşı körleşir. Ahlâk ancak bunun üzerine terbiyeden, insânî rağbeti tecrîd ve tehzib bakımından ruhun güzelliğine bakma ve onun kemâlâtını keşfetme sevgisi üzerine yönlendirmekten ibarettir. Bu sebeble, mesela kadının cisminde bakmak, ölünün cesedine bakmak gibidir. Onda hangi cemâl ve hangi ihtîşam vardır? “Nasıl ki merhume ve rahmete muhtaç bir güzel kadın cenazesine nazar-ı şehvet ve hevesle bakmak, ne kadar ahlâkı tahrîp eder. Öyle de, ölmüş kadınların sûretlerine veyahut sağ kadınların küçük cenâzeleri hükmünde olan sûretlerine hevesperverâne bakmak, derinden derine hissiyât-ı ulviye-i insâniyeyi sarsar, tahrîp eder.”¹ Bu, âilelerin başarıyla devamı veya yıkımındaki en mühim sırlardan biridir. Kalbin nazarı rûha taalluk ettiğinde, bu, âilenin devamına sebep olur; çünkü rûhun güzelliği bâkîdir, fenâ bulmaz. Öte yandan cesedin sûretine taalluk ettiğinde, neticede kesin olarak, taalluk ettiği şeyin, yani fânî cismânî sûretin solup çürümesiyle fenâ ve solup çürümeye varır. Sonra, bizzat cismânî sûretin güzelliği,

¹ RNK, s. 185.

—yalnızca şekli değil onun cevherini görenler katında— sadece rûhun güzelliğinin yansımasıdır. Kim rûha ve onun cemâline bakarsa, başkasının cismânî sûretinin güzelliğinde bulamadığı şeyi görür. Öte yandan bakışı sadece zâhirî hislerle olan ise hüsrana uğrar; onun bakışı, cildin sınırı ötesine geçmez ve feyezân eden rûhânî cemâli göremez. Zevcesinin varlığındaki rûhu seven koca, onun hakikatini görür ve bu sebeble onu hakikî olarak tanır. Fakat zevcesinin sadece şekil ve karaltısını gören ise onu tanımaz. Bu sebeble, o kadını kendisine bağlayan maddî dürtülerin her azalıp hafiflemesinde onunla çatışır, kavga eder. Allah Teâlâ'nın Kur'ân-ı Azîm'de zikrettiği husus sebebiyle, evlilik, bedenlerin değil, nefislerin evliliğidir; nitekim bu hususa şu âyette çok ilginç, latif bir işaret bulunmaktadır:

“Ey o bütün insan kümeleri! Sakının o Rabbinize karşı gelmekten ki sizleri bir tek nefisten yarattı; ondan eşini yarattı da ikisinden birçok erkek ve dişi üretti.” (en-Nisâ, 4/1)

Buradan hakikî muhabbetle tutuşmuş duygular fışkırır ve koca, zevcesinde kendi nefsinde görmediği faziletleri bulur. Bu yolla İslam'da kadının hakları vicdânî bir korumayla korunur; âdeti her hatırlanışında ihlal edilen yalancı kanûnî bir korumayla değil. Nitekim, kendilerinin gerçekleştirmekte büyük bir başarısızlığa uğradığı şeyi Müslüman toplumlara dikte eden Batı ülkelerinin bugünkü hali budur. Said Nursî, yaşadığı çağa (19. yüzyıl sonlarından 20. yüzyılın ilk yarısına kadar) dair dakîk gözlemlerde bulunmuştu. O dönemde söz konusu söylemler, henüz işin başlangıcındaydı; fakat o, dakîk fîraseti ile bunların akıbetini görmüş ve tehlikeleri konusunda uyarıda bulunmuştur. Latif işaretlerle ve derin tefekkürüyle bunlara reddiyeler yapmış ve bu bağlamda İslam'daki ahlâkın hakikatini açıklayıp yalancı bedenî sûreti pahasına rûhun sûretini ortaya çıkarmıştır.

Bediüzzaman'ın bakış açılarına damgasını vuran “vücûdî [varoluşsal] gelecekçilik” ve “ictimâî gelecekçilik,” onun tarihî hareketin derinliklerine nüfûz etmesini ve hâzırdaki ahvâlî ilerideki âkıbetinin ne olabileceğini görmesini sağlamıştır. Bu yolla o, ahlâk meselesini gerçekten etkili ve nadir bir sezgi metoduyla ele almıştır. Bu bağlamda onun en latif işaretlerinden biri, Şualar kitabında hikaye ettiği kıssadır. O, bir vakit Eskişehir hapsinde pencereden bakıp Cumhuriyet Bayramı sebebiyle oynayıp eğlenen küçük kızları görmüş ve şiddetli bir şekilde ağlamaya başlamıştı. Bu durum, hapis arkadaşlarının intibahına yol açmış ve ondan bu ağlamasının sebebini sormuşlardı. O şöyle cevap verdi:

“Bir zaman Eskişehir hapishanesinin penceresinde bir Cumhuriyet Bayramında oturmıştım. Karşıdaki lise mektebinin büyük kızları, onun avlusunda gü-lerek rakediyorlardı. Birden, manevî bir sinema ile 50 sene sonraki vaziyetleri bana göründü. Ve gördüm ki, o 50-60 kızlardan ve talebelerden 40-50'si, kabirde toprak oluyorlar, azap çekiyorlar. Ve 10 tanesi, 70-80 yaşında çirkinleşmiş, gençliğinde iffetini muhafaza etmediğinden sevmek beklediği nazarlardan nefret görüyorlar kat'î müşâhede ettim. Onların o acınacak hallerine ağladım.”¹

Bediüzzaman'ın ağlaması, onun, insanın hakikî sûretini görmesine racidir: Rûhun sûretini. O, bedenî sûretinden geçerek dahilde bâtınî hakikatlerden neyin

¹ RNK, s. 950.

—nefs-i zekiyyenin mi yoksa nefs-i şakiyyenin mi— bulunduğu hususuna nüfuz etmekte, bunun ışığında gelecekteki âkıbetleri görmekte ve gördüğü şeyin korkunçluğu sebebiyle ağlamaktaydı. Onun hadsî, tefekkürî metodu, kâinatta ve toplumda cârî sünnetler ve ilim kâideleri vasıtasıyla, gelecekte dönüp varacağı hâl itibarıyla tarihin hareketinin okunmasına dayanıyordu. Bu sebeble onun şu ilginç sözünde şöyle bir ibare varid olmuştur:

“Eğer mazi, yani geçmiş zamanın hadisatını sinema ile halihazırda gösterdikleri gibi istikbaldeki ahval dahi, meselâ 50 sene sonraki halleri bir sinema ile gösterilseydi, ehl-i sefahat şimdiki güldüklerine yüz binlerce nefrin ve nefret edip ağlayacaklardı.”¹

Bu faal metod, Nursî’nin rûhun sûretine nüfûz için kullandığı ilginç anahtardır; ki ruh, ayrıntılı olarak zikrettiğimiz husus sebebiyle insanın mahiyetinin açığa çıkarılması için tahallukun [ahlaklanmanın] menâtı durumundadır. Tahalluk ile rûhun sûreti üzerine tabedilmek istenen mahiyetin bedenî sûretini geçmesi gerekir. Bu, ancak “ene”nin tehzîbi için terbiyevî araçlarla, nefsin derinliklerine sezgiye dayalı bir şekilde nüfûz etmekle mümkün olur. Taabbüdî tahallukun esası budur. Bu esas, aşağıda açıklanmaktadır:

c-Ahlâk, insânî ruhu terbiye ve mücâhede yollarına sevkeder

Nursî’nin Kur’ân’ın nizamı olması itibarıyla ahlâkın hakikatine ulaşmak için kendisine dayandığı metod, bizzat Kur’ân’ın metodudur. O, Risalelerde birçok yerde bunu “Kur’ân’ın yolu” veya “Kur’ânî mirâç” olarak adlandırır. Bu, daha önce zikrettiğimiz husus sebebiyle, Allah’a ve O’nun ahlâkıyla ahlaklanmaya ulaştıran yolların en kısa olanıdır. Nursi şöyle der:

“Belâğat-i Kur’âniyenin uluvv-u rütbesini ilan eden ve istikamet cihetiyle en kısası ve vuzuh cihetiyle beşerin umumuna en eşmeli olan, mi’râc-ı Kur’ân’dır. İşte biz dahi bunu ihtiyar ettik.”²

Ruhu, ahlâkî mahiyetiyle damgalamayı amaçlayan Kur’ânî metod, delâleti bakımından terbiye ve mücâhede manâsına racidir. Bu sebeble terbiye ve mücâhede, Bediüzzaman’ın ahlâk anlayışında aslî bir unsurdur. Çünkü ahlâk, kazanılan bir sıfattır; gündelik terbiyevî usûl ile insânî ruhun sûreti üzerine damgasını vurur. Bu usûl, şu âyette zikredilen rabbânî esas üzerine, ilmin büyüklerinden önce küçükleriyle nefsi terbiye eder:

“Kitap talim etmekte olduğunuz ve ders alıp vermekte bulunduğunuz için rabbânîler olunuz!” (Âlu İmrân, 3/79)

Öyleyse Hz. Peygamber’in “İlim, ancak taallüm ile, hilm, tahallüm ile; kim hayrı ararsa kendisine verilir, kim şerden sakınırsa ondan korunur”³ hadisine muvafık olarak “Ahlâk, tahalluk [ahlaklanma] ile” diyebiliriz.

¹ RNK, s. 56.

² RNK, s. 2022.

³ Dârekutnî, hasen bir isnâtla rivayet etmiştir. Ayrıca bk. Elbânî, *Sahîhu'l-câmi's-sağîr*, (2328).

Nursi kendi zamanında kurulan ve İttihâd-ı Muhammedî Cemiyeti diye adlandırılan cemiyetin temelinin ve mesleğinin ne olması gerektiği hususunda şöyle der:

“Böyle cemiyetin reisi, Fahr-i Âlem’dir. Ve mesleği, herkes kendi nefsiyle mücâhede, yani ahlâk-ı Ahmediye (sa.) ile tahalluk ve sünnet-i Nebeviyeyi ihyâ ve başkalara da muhabbet —ve eğer zarar etmezse— nasihat etmektir.”¹

Bu zamanda mücâhede, bâtinî ve nefsî düzeyde harp mesabesindedir; insan, kendi şerli eğilimleriyle harbe girer. Nursî, düşüncelerini sunmada âdeti olduğu üzere, ibretler çıkarırken Birinci Dünya Harbinden alınma temsîlî bir hikaye getirir ve mecâzî bir şekilde onunla ilgili hakikatleri, insanın nefsi ve şeytan ile olan harbine indirger: “Ve o harp ise nefis ve hevâ, cın ve ins şeytanlarına karşı mücâhede edip günahlardan ve ahlâk-ı rezîleden kalb ve rûhunu helâket-i ebediyeden kurtarmaktır.”²

Bu mücahede, beşer tabiatını âdetlerin çamurundan ibâdetlerin suyuna nakleden vicdânî bir ameliye olduğu oranda bir istirahat gezintisi değildir. Hiçbir şey bu muhteşem cibillî değişime ve bu derin terbiyevî sînâata Kur’ân’dan daha muktedir değildir. Bundan dolayı Nursi, Resulullah’ın (sa.) Kur’ân sancağı altında yürüttüğü bu terbiye ameliyesinden gözünü ayırmamıştır. Hz. Peygamber, Arap kabilelerinin ahlâkını, bedevîlik ve vahşîlik ahlâkından yöneticilik ve egemenlik ahlâkına dönüştürmüş ve böylece onlar, fazîlet ve en ulvî manâlar bakımından tarihteki en asil toplumlardan biri haline gelmişlerdir. Nitekim o, bir keresinde Hz. Peygamber hakkında şöyle der:

“İşte bak: Şu cezire-i vâsiada vahşî ve âdetlerine mutaassıp ve inatçı muhtelif akvâmı, ne çabuk âdât ve ahlâk-ı seyyie-i vahşîyânelerini def’aten kal’ ve ref’ ederek, bütün ahlâk-ı hasene ile techiz edip bütün âleme muallim ve medenî ümeme üstad eyledi.”³

Said Nursi dinde tecdît esası üzerine çağdaş Müslüman toplumun oluşturulmasında ve terkîbinin iadesinde kullanacağı ipin ucunu yakalamayı ümit etmiştir. Buradan yola çıkarak, Kur’ân’ın insanda meydana getirdiği değişimin sırrının, Müslümanı, —vücûdî [varoluşsal] anlamıyla “ene”nin reddine dayalı— cevherî mahiyetinin hakikatiyle irtibatlandırmak olduğu neticesine ulaşmıştır.

İslam’daki şer’î anlamıyla ubûdiyet, ahlâkî terbiyenin esasıdır. İşin ilginç yanı şudur ki bu, iki zıddı, izzet ve zilleti cemedir. Çünkü, Vâhid ve Kahrî olan Allah’a karşı zillet, kulda izzeti meydana getirir; bu, Nursî’nin görüşünde olduğu üzere,⁴ intisâp babındandır. Şöyle ki, Allah’ın kulu, O’nun esmâ-i hüsnâsının nûrlarından istifade eder ve kuvvet, azamet, celâl ve izzet gibi Allah’ın yüce sıfatları onu destekler; böylece kul, Allah Teâlâ’ya intisap yoluyla izzet bulur. Beşerî toplum açısından bakıldığında o, yeryüzünde salâh ahlâkıyla ahlaklanır. Şöyle ki:

¹ RNK, s. 1922.

² RNK, s. 8.

³ RNK, s. 92.

⁴ Bk. ‘intisab’ ıstılahı, “Mu’cemu Resâilî’n-nûr” projesi içinde.

O, insanlara muamelesiyle ve ıslâh ve salâh bakımından onların ihtiyaçlarına koşturmasıyla rabbine ibadet etmiş olmaktadır. Bu durum, Müslüman'ın ahlâkını ideâl bir tarzda doğruluk ve vefâ ile damgalar ve bu manâlar, âbidler toplumu dışında bulunmaz. İslam ahlâkını karakterize eden kulluğun kendiliğindenliği [gönülden oluşu], Kur'ân'ın nezâretindeki eğitimin başarısının sırrıdır. Bunun felsefî eğitimde düşünülmesi imkansızdır. Felsefî akla müracaat, iltizam (kişinin kendisinin bağlanması) ve ilzâm (başkalarını bağlayıcı hükümler ortaya konulması) neticesini doğurmaz. Kalb, insandaki ahlâkî dönüşümlerin sırrı olan muhabbet/sevgi duygusuna vicdânî bir şekilde yönelmedikçe durum böyledir. Nitekim, Arap kabileleri vahşiyâne bedevîlikten ahlâk dersinde âleme üstatlık seviyesine dönüşmüşlerdir. Said Nursî, bu anlayışla, felsefeye ve filozoflara, sosyoloji ve siyaset bilginlerine meydan okur.

Bir yandan Kur'ânî hakikati, öte yandan tarihî hakikati bilmeyenler için imkansız görünebilecek olan bu öncelik/takaddüm, mesnetsiz olmadığı gibi, fikrî bir lüks de değildir. Bilakis, mücâhede ve ıstıraptan kaynaklanır. Terbiyevî mücâhede, ümmî bedevîde imânî marifetin sınırlarını ortaya çıkarır ve bu marifet, beşere liderlikte takaddümün şartıdır. İşte râşit halifeler, bu muhteşem terbiye metodu sayesinde Mekke vadisindeki deve çobanları olmaktan çıkıp farklı ırklara mensup, farklı kültürleri olan ve çeşitli dilleri konuşan toplumları sevk ve idare fenninde üstatlar haline dönüşmüşlerdir. Bu, tek bir ip sayesinde, hadis-i şerifte geçtiği üzere “gökten yere uzatılmış Allah'ın ipi,”¹ yani Kur'ân-ı Azîm sayesinde olmuştur.

İslam'da ahlâk anlayışı —Nursî'nin kendi tefekkürâtından çıkardığı üzere— tüm felsefî fikri, onun ufuklarına yaklaşımdan ve onun müntehâsını hayal etmekten aciz bırakan kevnî bir boyuta sahiptir. Çünkü, Yunan felsefesindeki fâziletli şehir, ırk esasına dayalı sınıflı yapısı bir yana, tarih boyunca kağıt üstündeki mürekkep olarak kalmıştır. Batı düşüncesindeki demokrasi de, sömürgeci pençelerini gösterdikten ve yeni küresel derisi içinde kibirle ortaya çıktıktan sonra âlemşümûl bir rezalete dönüşmüştür.

İslam'daki ahlâkî kevnîlik, insanı, bu geniş kâinatta ibadet feleğinde dönmekte olan tüm hayât sahibi, zâhir ve bâtın şuur sahibi varlıklar ile vücûdî [varoluşsal] kardeşlik alâkasıyla bağlamak üzere muhabbet miracıyla yükseltir. Bu sebeple Nursî, Risâle-i Nur Külliyyâtı aracılığıyla tahalluk sahasında hakikî kevnîliği bize yakalamaya ve Nûr talebeleri için onun terbiyevî aşamalarını adım adım resmetmeye muktedir olmuştur. Böylece geriye “Nûr ahlâk tasavvuru” olarak adlandırılabilir şeyin nazârî ve tatbikî açıdan inşâsı ile tamamlanması kalmıştır. Bu, aşağıda ele alınmaktadır:

d-Ahlâk, insânî rûha kevnî anlamını kazandırır

Nursî'nin “insan” anlayışı, yerinde incelediğimiz üzere,² kevnî [kozmetik] hila-

¹ Taberî, bunu tefsirinde rivayet eder, bk. 4/31 (Dâru'l-fikr yayını, Beyrut, 1405). Elbânî, bu rivayeti *Sahîhu'l-câmiî's-sağîr*'de sahih olarak niteler (4473).

² Bk. “insan” ıstılahı, “Mu'cemu Resâilî'n-nûr” projesi içinde.

fet anlayışından kaynaklanır. Şöyle ki insan, onun ifadesiyle “kâinât şeceresinin semeresi” ve “fihrist-i âlem”dir. Bu ifadeler, Risalelerde birçok yerde varit olmuştur. Bu, husus ahlâkla ilgili bu araştırmamızda mühim bir husustur; çünkü bu olmaksızın, “ahlâk ve tahalluk”un hakikatini tam olarak tasavvur edebilmemiz mümkün değildir. İnsanın kevnî boyutu ve yine bu bağlamda kendisi için yaratıldığı taabbüdü gayesi, bunların her ikisi de, ahlâk mefhumunu karakterize eden hâsiyetin, mahiyetin bilinmesinin şartlarından biridir.

Said Nursi, câmi bir ifadeyle şöyle der:

“Bu küçücük insan, câmiyet-i fitrat itibarıyla şu mevcûdât içinde bir ustabaşı ve bir dellâl-ı saltanat-ı ilâhiye ve bir ubûdiyet-i külliyyeye mazhar olduğundan büyük ehemmiyeti vardır.”¹

Bunun anlamı, insanın büyük kevnî vazifeye, yani taabbüdü imamete ehil olduğudur. Çünkü Allah onu âbidlere ve ibadet yörüngesinde dönen tüm diğer mahlûkâta imam kılmıştır. Nitekim buna emânet âyetinde işaret edilmektedir: “Evet, biz o emaneti göklere, yere ve dağlara arz ettik; onlar onu yüklenmeye yanaşmadılar, ondan korktular da onu insan yükledi. O cidden çok zâlim, çok câhil bulunuyor!” (el-Ahzâb, 33/72) Allah onu Arz’a yerleştirmiş ve Arz’ı zikredilen anlam itibarıyla buna elverişli ve Allah’ın halifeliğini misafir etmeye salih kılmıştır. Onu, tefekkürî ve amelî tüm insanî ibâdet türleri için hazırlamış ve bunları, kulları Allah’a götüren yollar kılmıştır. İnsan bununla, fiilen değil ama bilkuvve olarak kâinâtın tüm taabbüdü ahlâkını câmi olmuştur. Terbiyevî mücâhede yoluna girdiğinde bu sıfatları bilfiil hale getirir; zaaf gösterir ve şehvetlerine uyarsa, bu sıfatlar kuvve kabrinde kalır ve onun yerine —Allah korusun— şer ahlâkî ortaya çıkar. Bundan dolayı Arz, her türlü namaz için müstaid olan küllî bir mescit olmuştur.

İsmî Arınma ve Harfî Süslenme Arasında Ene Mücâhedesı

Said Nursî, ahlâkî mücâhede yolunu tasvirde ve tüm ahlâkî hastalıkların aslını teşhiste tefekkürden yola çıkmıştır. Bu hastalıkların tamamı, insanın, kendisinde ikamet eden zâtî [sübjektif] “ene”nin müşâhedesine dalmasından kaynaklanır. Öyle ki bu müşâhede, kendisi dışındaki her şey konusunda insanı körleştirir ve ancak kendi aracılığıyla onları müşâhedeyle izin verir. İnsanın içinden, beşerî toplumun tüm maslahatlarını kendi çıkarı için kullanma şeklinde günahkâr bir arzu uyanır. Bunu yaptıktan sonra o, başkalarının helâk olmasına ehemmiyet vermez. Nursî şöyle der:

“Bütün ihtilâtât ve fesadın asıl madeni ve bütün ahlâk-ı rezîlenin muharrik ve menbaı, tek iki kelimedir. Birinci kelime: ‘Ben tok olsam, başkası açlıktan ölse bana ne?’ İkinci kelime: ‘İstirahatım için zahmet çek, sen çalış, ben yiyeyim!’²

Birinci kelime, “ene”nin övülmesindeki ve kendi zatıyla ve sadece kendisi için lezzetlenmesindeki günahkâr arzuya racidir. O, gördüğü her şeydeki hedefi-

¹ RNK, s. 26.

² RNK, s. 572.

dir. İkinci kelime, ilkinin gerçekleştirilmesi için her şeyin kullanılmasıdır. İkincisi, birincisinin aracıdır.

Said Nursi buradan yola çıkarak bu zorlu ahlâkî hastalığı tedaviye çalışmış; “ene”nin insan üzerindeki hakimiyetinden kurtuluş yolunu ve fitrî dengeyi ve vehmî değil hakikî kemâli gerçekleştirecek şekilde ahlâkî salâh aşamalarında yükselme yolunu belirlemek üzere beşerî varlığın tabiatını açıklamıştır.

Said Nursi, icatçı bir tefekkürî tarzda kullanmak üzere nahivcilerin “ismiyyet” ve “harfiyyet” ıstılahlarını ödünç almıştır. O bunlarla vücût [varlık] hakikatlerinin en dakîk ve latif olanlarını ifade etmiş; Kur’ân’ın enfüste ve âfâktaki i’câzını ve işâretlerini beyan etmiş ve Kur’ân âyetleri aracılığıyla kevnî tahalluk için amelî/pratik bir yol tasvir etmiştir. Nahivde “harf”in delâletinin aslı, kendi başına müstakil olmaması ve daima kendi dışında bir şeye muhtaç olmasıdır. Bu, nahivcilerin “iftikâr” diye adlandırdıkları şeydir. “İsim”e gelince; o, ma’nâyı delâlette kendi başına yeterlidir.¹

Buradan yola çıkarak, kâinâtın ismî değil harfî anlamda mevcut olduğu, yani kendi başına kaim, müstakil olmayıp aksine daima Hâlık’ına muhtaç ve bekâsı için O’nun iradesine bağımlı olduğu ifade edilir. Mevcûdâta sadece “harfî” varlığı açısından bakmak, mevcûdâtı Bâri, Musavvir, Alîm ve Habîr olan Hâlık’larına muhtaç olmaları hasebiyle, ilâhî esmâ ve sıfatların tecellîlerini yansıtan mazharlardan ibaret kılar. Çünkü “ihtiyacı” teemmül, el-Ğanî’nin cemâline delâlet eder. Buradan, harfî kâinâtın, ismin hakikatini taşımasının muhal olduğu anlaşılır. Çünkü tüm harfler, tek bir İsm-i A’zâm’a sevkeder. Nursi Sözler adlı eserinde şöyle der:

“...İdamdan ve hapisten gayet zahir olarak Kur’ân affettiğinden, o da sarf-ı nazar edip ve mevcûdâtı kendileri hesabına hizmetten azlederek Fâtır-ı Zülcelâl hesabına istihdam edip Esmâ-i Hüsnâsının mazhariyet ve aynadarlık vazifesinde istimal ederek, manâ-yı harfî nazarıyla onlara bakıp, mutlak gafletten kurtulup huzur-u dâimîye girmektedir; her şeyde Cenâb-ı Hakk’a bir yol bulmaktır.”²

Onun “Her şeyde Cenâb-ı Hakk’a bir yol bulmaktır” şeklindeki ifadesi, mümin insanın kendi nefsinde itikat, ibâdet ve tefekkür bakımından ma’nây-ı harfiyi gerçekleştirmesine delâlet eder. Bu, onun Vâhid ve Ehad olan Allah’a kâmil ubûdiyeti gerçekleştirme derecesine onu iletmeye kefildir. Yine o, Hakk varlığına intisabının gerçekleştirilmesine de kefildir. Öte yandan nefiste “ismiyyet”i amaçlamak, bizatihi ademi/yokluğu amaçlamaktır.

Bütün bunlar ancak “ahlâk” ve “tahalluk”tur. Çünkü harfiyyetin gerçekleştirilmesinde çıkış noktası, benliğin inkârı, şehvetlerden tecerrüt ve her türlü belânın sebebi olan “ene” ile mücâhede temeline dayanır. Bu konuda Nursî’nin sözü ne kadar inceliklidir: “*Ene* hakkında ma’nây-ı harfî ile düşünürsen o, sana bir göz olur, onunla kâinâtta her şeyi anlar ve görürsün; çünkü âfâkî malumâtlar geldiğinde *enede* onları tasdik eden şeye rastgelirler. Ene onları anladığında onun vazifesi, mevhûm rubûbiyeti ve mefrûz mâlikiyeti sona erer. Ene, balıklıktan ka-

¹ Bk. *Elfiyetu ibn Mâlik*: “ve ke’ftikârin aslen” ibaresi.

² RNK, s. 212.

barcıklığa [hakikî varlıktan mevhûm varlığa] dönsün. Fakat eneye ma'nây-ı ismî ile bakar ve onu malik itikat edersen, emanete ihanet etmiş olursun ve 'ziyan etmiştir onu kirletip gömen' (eş-Şems, 91/10) kavline dahil olursun. Zira semâvât ve arzın, hamlinden korkarak imtina ettikleri cihet, enenin bu cihetidir. Çünkü dalâletler, şirkler, şerler bu cihetten doğarlar. Eğer vaktiyle o enenin şiddetli bir terbiyeyle başı kırılmazsa büyür, insanın vücûdunu yutar. Eğer milletin de enâniyeti inzımmam ederse, Sâniin emrine karşı mübarezeyle çıkar. Tam manasıyla şeytan olur. Sonra, halkı da kendisine kıyas eder, esbâbı da o kıyasa dahil eder, büyük bir şirke düşer. El-iyâzu billah! İşte bu vecihten gözünü açsan ve tüm âfâk açılrsa, gözünün nefsine rücûu sebebiyle hepsi senin yüzüne kapanır; çünkü her şeyi, nefsindeki *ene*'nin rengiyle görürsün. Ve onun rengi, kendi zatı itibarıyla bu cihetten şirk ve ta'tıldır; tüm âfâk, âyât-ı bâhira ile dolu olsa ve *ene*'de karanlık bir nokta kalsa, o, tüm âyâtı boğar, siler!"¹

Bu ifadeler, Said Nursî'nin en latif, en incelikli sözlerindendir. Bu sözlerle ubûdiyet manâlarının özünü ve tevhîd asıllarının cevherini yerleştirmiştir. Görüldüğü üzere bu, yüksek bir işârî üslûpla yapılmıştır. Öyleyse tüm kevnî uzantılarıyla birlikte "ahlâk"ın başlangıç noktası ancak "ene"dir. Şu ifade çok manîdardır: "Ene, balıklıktan kabarcıklığa dönsün. Aksi halde, kılıcı kınından çıkartır insanın boynunu vurdurur."

"Balıklık"tan maksat, ma'nây-ı ismîdir; "kabarcıklık"tan maksat ise ma'nây-ı harfîdir. Çünkü suda yüzen balık bir "zât"tır (benlik); öte yandan kabarcık (baloncuk), suyun nefesleri ve köpükleridir; arkasında havadan başka bir şey yoktur; varlığı tebeîdir, zâtî değildir. Balığın kabarcığa dönüşmesi, benliğin inkârı ve varlık bakımından suya intisab etmesi anlamına gelir. Eşyâyı tecrîd ve tefrîd bakımından ancak onun aracılığıyla görür. Bu, tevhidin ta kendisidir. Öte yandan ismiyeti üzerinde ısrar etmesi, onu körleştirir, denize intisabını görmekten alıko-yar, eşyâyı ancak kendi zâtı aracılığıyla görür. Bu da büyük şirkin ta kendisidir.

O halde "Balıklıktan kabarcıklığa dönsün" misali, Nursî'nin ahlâkın vücûdî hakikatini ve kevnî boyutunu açıklamak üzere verdiği en latîf misallerdendir.

Öyleyse "ene," ahlâkî kevnîliğe ulaşmak üzere tahallukun mevzuu, terbiyenin kapısı ve mücâhedenin yoludur. Felsefe talebesinin ayağı, tefekkürün hareket noktasında ve başlangıcında yani her hayrın ve şerrin hareket noktası olan "ene"de, ona yüklediği "ismiye" veya "harfiye" bakımından kaymıştır.

Kur'ân ahlâkıyla ahlâklanabilmesi için "ene'yi" nasıl terbiye etmeli? Onun dar beşerî cüz'iyetten küllî halifelîğe ve geniş kevnî emânete çıkarılması nasıl mümkün olur? Hz. Peygamber'in ahlâkını "Onun ahlâkı Kur'ân'dı"² şeklinde tavsif eden Hz. Aişe'nin hadisi, bizi Allah'a ibadet eden ve O'nun otoritesine boyun eğen kâinâta yöneltmektedir. Bediüzzaman'ın risâlelerde birçok yerde ifade ettiği üzere Kur'ân, kâinâtın tercümanı değil midir? Onun sırlarının burhânı ve keşşâfı değil midir? Sonra, kâinât, Allah'ın görülen, müşâhede olunan kitâbı de-

¹ RNK, s. 1347.

² Müslim rivayet etmiştir.

ğil midir? Açılıp yayılmış burhânı değil midir?¹ Öyleyse Kur’ân ahlâkıyla tahalluk, —ibâdet felekleri aracılığıyla arzulayarak ve korkarak Allah’a doğru ilerleyen— kâinâtın ahlâkıyla tahalluktur. Nitekim âyette şöyle buyrulur:

“Onu yedi sema ile arz ve bütün bunlardaki zevi’l-ukûl tesbih eder ve hatta hiçbir şey yoktur ki O’nu hamd ile tesbih etmesin ve lakin siz onların tesbihlerini iyi anlamazsınız! O cidden halîm gafûr bulunuyor.” (el-İsrâ, 17/44)

Yine canlılardan şuûr sahiplerinden haber veren bir âyette şöyle buyrulur:

“Hem yerde debelenen hiçbir hayvan ve iki kanadıyla uçan hiçbir kuş yoktur ki sizin gibi birer ümmet olmasınlar! Biz kitabta hiçbir tefrit yapmamışızdır; sonra hepsi toplanır, rablerine haşrolunurlar. Âyetlerimize ‘yalan’ diyenler, birtakım sağırlar ve dilsizlerdir, zulmetler içindedirler. Kimi dilerse Allah şaşırtır, kimi de dilerse bir tarîk-i mustakîm üzerinde bulundurulur.” (el-En’âm, 38-9)

“Ene”nin fânî süslü tîniyetinden çıkarılması, onu, vehmî ismiyetinden Bâkî Hak Sübhânehu ve Teâlâya istinad eden harfliğine çıkarır. Bu sebeble o, en yüksek varoluş mertebesine yükselinceye ve en yüksek ubûdiyet derecesine yerleşinceye kadar tehzîb ve arındırmaya muhtaçtır. Bu, onun harfliğine dair her burhân getirilişinde sadece Allah ile bâkî kalıncaya kadar, kendi zâtından tecerrüd edip ondan fenâ bulması yolu ile olur. Diğerlerinden farklı olarak sadece Hak ismi, tüm kâinatta mevcuttur. Çünkü o, kendisiyle Allah’ın vahdaniyetine davranış ve ibadet bakımından burhân getirmesi için insana verilmiş olan ilimdir. İşte bu, yüce ahlâktır; daha doğrusu, tüm ahlâkın anahtarı, onun sırlarının sırrıdır. Düşün, Allah (cc.) nasıl her mütekebbire karşı şiddetli bir şekilde gazap eder. Çünkü tekebbür, “ene”nin taşkınlığının ve vehmî ismiyeti üzerindeki ısrarının sırrıdır. Onun fitrî harfliğine intikali ancak her türlü kibirden tamamen tecerrüd etmesi ve tevâzu ve huzû’ ahlâkına girmesiyle mümkündür. Hz. Peygamber’in (sa) bir hadîs-i kudsîde rivayet ettiği üzere, Rahmân’ın kullarına yaptığı şu inzâr boşuna değildir:

“Allah Teâlâ şöyle buyurur:

“‘Kibriyâ benim ridâmdır ve azamet izârımdır; kim bunlardan biri hususunda benimle çekişirse onu ateşe atarım!’”²

Sonuç:

Bu mütevazî araştırmamızda bugün İslâm dünyasının içinde bulunduğu krizden çıkış yolu ile ilgili bir neticeye ulaşmaya çalışacağız. Bu konuda Risale-i Nur külliyyatını inceleyen bir kişi şu tesbitte bulunur:

Said Nursî, çağdaş İslam düşüncesinde davet ve ıslah âlimleri arasındaki meşhur ihtilaf konusunda bir görüşe sahiptir. Söz konusu ihtilaf, iki sorun etrafında döner:

¹ Bk. “Kur’ân” ıstılahı, “Mu’cemu Resâilî’n-nûr” projesi içinde.

² Bu rivayeti, Ahmed, Ebû Dâvûd, İbn Mâce rivayet etmiş; Elbânî de *Sahîhu câmiî’s-sağîr*’de sahih olarak nitelemiştir (4311).

-Krizin tabiatı nedir?

-Bundan çıkış yolu nedir?

Bilindiği üzere, bu konuyla ilgili cevaplar birbirinden farklı ve birbiriyle çelişkilidir. Bazı davetçiler, krizin fikrî bir kriz olduğunu, bazıları rûhî bir kriz olduğunu ya da kültürel veya iktisâdî veya siyâsî veya askerî... vs. olduğunu söylerler. Bu ilk konudaki ihtilaftan sonra bu krizden çıkış yolu noktasında da ihtilaf ederler: Bu yol, parti esaslı siyâsî pratik midir? Yoksa ilmî kültürel çalışma mıdır? Yoksa tasavvufî rûhî pratik midir? Bazılarının görüşleri, krizle ilgili muayyen bir tasvirde birleşir, ama çıkış yolunu tarif konusunda ihtilaf ederler.

Nursî, şüpheye yer bırakmayacak şekilde bugün yaşadığımız krizin bir emânet krizi olduğunu isbat eder. Ancak bu, kelimenin fikhî anlamında bir emanet değildir. Bilakis, insanın Kur'ân'da ifade edilen varlık [vücûdî] vazifesine râci olan ve rabbânî istihlâfın (halife tayininin) adı olan ekzistansiyel anlamıyla emânettir. Âyetle şöyle buyrulur:

“Evet, biz o emaneti göklere, yere ve dağlara arz ettik; onlar onu yüklenmeye yanaşmadılar, ondan korktular da onu insan yüklendi. O cidden çok zâlim, çok câhil bulunuyor!” (el-Ahzâb, 33/72)

Said Nursî'nin ahlâka verdiği bu şümûllü anlam, onun ahlâkî salah ve ıslâh bakımından krizden çıkış yolu olarak görmesini sağlamıştır. Çünkü ahlâkın sâlih olmasıyla insanlar emâneti yüklenirler ve onun fesâdıyla emânete ihanet ederler ve temerrüd ederler. O aynı anda hem gaye hem vesiledir ve eğitimin mevzuu ve maksadıdır.

Said Nursî, dar anlamıyla siyâsî pratiğin ıslah ameliyesindeki önemini azaltmış ve onu, dini tecdit projesinde başlangıç noktası ve usûlden değil, tâlî öneme sahip furûâttan bir mesele kılmıştır. Burada bir yandan İslâm'ın teşrîî tabiatından, bir yandan da ictimâî hadiselerin âkîbetlerini dikkate alan çağdaş siyâsî vâkia (realite) fıkhdan yola çıkmıştır. O şöyle der:

“Şeriatla yüzde 99 ahlâk, ibadet, ahiret ve fazilete aittir. Yüzde 1 nispetinde siyasete mütealliktir.”¹

Burada, İslâmî pratiği araç esaslı [instrumental] bir bakış açısına hapseden cüz'î siyâsî tasavvurlara yönelik açık, sarîh bir tenkit bulunmaktadır.

Risâle-i Nûr külliyyâtında ahlâk, dinî amelin (pratiğin) özüdür. Nursî, onun aracılığıyla kendi nesli ve zamanından sonraki nesillere hitap etmiştir ve tedeyyünün geleceğe uzanmasını sağlamıştır; hatta tüm şekilleri ve söylemleri içinde tüm küreselleşme manzûmelerine karşı muzaffer olmasını temin etmiştir.

Bu araştırmamızı onun esîr-i vücûtta kevnî bir nidâ olarak bıraktığı ve ebediyete kadar âlemin kulağında çınlamaya devam edecek olan şu sözleriyle bitirmek istiyoruz:

“Ey ebnâ-yı vatan! Hürriyeti sû-i tefsîr etmeyiniz; tâ elimizden kaçmasın ve müteaffin olan eski esareti başka kapta bize içirmekle boğmasın. Zira hürriyet,

¹ RNK, s. 1933.

mürâât-ı ahkâm ve âdâb-ı şeriat ve ahlâk-ı hasene ile tahakkuk ve neşvünemâ bulur.”¹

Bu, onun Kur’ân beşâiri yoluyla gelecek hayatı gördüğü basîretidir. Risâle-i Nurlar, görmeyenler için, körlerden olmasınlar diye yazılmış bir tabsîrdir [gösterme/gördürmedir]. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

“Hakikat, Rabbinizden size birçok basîret [deliller, âyetler] geldi; artık kim gözünü açar görürse kendi lehine, kim de körlük ederse kendi aleyhinedir ve o halde ben size karşı muhafız değilim.” (el-En’âm, 6/104)

¹ RNK, s. 1933.